

Tézisek

Babics Zsófia

Istenek és hősök ábrázolása Giovanni Boccaccio *Genealogia deorum gentilium* című művében

Témavezető:

Acél Zsuzsanna, PhD
Armando Nuzzo, DSc

Pázmány Péter Katolikus Egyetem, BTK
Irodalomtudományi Doktori Iskola, Italianisztika Műhely

2015

I. Problémafelvetés

A dolgozat témája Giovanni Boccaccio *Genealogia deorum gentilium libri XV* című mitológiai enciklopédiája. A kutatás tárgya ezen belül is a mitológiai történeteket fejtegető rész, vagyis az első tizenhárom könyv. A mű 14. és 15., jóval ismertebb könyvével, melyeket a költők, a költészet, illetve a témaválasztás miatt saját védelmében írt Boccaccio, csupán vázlatosan foglalkoztam. Egyrészt mert leginkább az első tizenhárom könyv érdekelt, másrészt mert a kutatás során kiderült, hogy míg az utolsó két könyv tekintélyes mennyiségű szakirodalmat mondhat magáénak, addig az első tizenhárom könyv nemcsak hogy hazai szinten, de nemzetközi vonatkozásban sem talált különösebb érdeklődésre, legalábbis tartalmi vonatkozásában.

Ezért is tartottam fontosnak egy olyan munka megírását, amely alapul szolgálhat a *Genealogiát* célzó további kutatásokhoz. Azon a célon kívül, hogy felhívjam a figyelmet Boccacciónak erre a művére, dolgozatomban az elemzés során leginkább arra kerestem választ, hogyan látja Boccaccio a maga korában az ókori mitológiai történeteket, milyen gondolatokat ébresztenek benne, vagyis milyen helyet foglal el (ha Boccaccio korábbi műveit nézzük) egy, a középkorból már sok szempontból kifelé tekintő ember életfelfogásában a görög-római mitológia. Illetve, hogy valóban igaz-e a feltételezés, miszerint a szerző, aki jól ismer számos ókori forrást és már fiatal korában előszeretettel írt műveket, amelyek az ókorból merítették témájukat, amikor idős korában egy pogány istenekkel és hősökkel foglalkozó hatalmas terjedelmű enciklopédiát alkot, azt a gondolati vonalat folytatja-e, amit fiatalkori művei sejteni engedtek: előkészíti-e az utat a humanizmus számára?

II. A kutatás módszere, a dolgozat felépítése

A dolgozat bevezetőjében azon kívül, hogy a művet elhelyeztem Boccaccio életművében, a *Genealogia* általános vizsgálatánál a következőket állapítottam meg. 1. Boccaccio több mint kétszáz forrást használ fel, ezekből viszont alig ötven a klasszikus ókori szerző. 2. A mű nyelvezetéről elmondhatjuk, hogy bármennyire is próbál a klasszikus szerzők nyomdokain járni, inkább bonyolult, mint élvezetes. 3. A *Genealogia* felépítését nézve pedig az derül ki, hogy szerzőnk ahol csak lehet, igyekszik hangsúlyozni keresztény voltát. Minden könyvet azzal kezd, hogy Isten segítségét kéri a munkához, és az egyes könyvek végén szintén hozzá fordul, hogy a következő könyv megírásánál legyen segítségére. A mitológiai történeteket már a mű bevezetőjében is a „nevetséges” és „mesés” jelzővel illeti. Ugyanakkor

azt is megtudhatjuk, hogy a jó költők tiszteletet érdemelnek, és ez alól nem képeznek kivételt a pogány költők sem. 4. Ami a történetek elbeszélését illeti, Boccaccio maga írja le a módszert, amely szerint ezeket majd értelmezi is. A négyes értelmezésnek megfelelően allegorikus magyarázatokkal él, amit nagy valószínűséggel Dantétól vesz át.

A dolgozat bevezetője ezen kívül a mű kapcsán született szakirodalom feltérképezését tartalmazza. Ennek alapjául a *Genealogia* 1998-as kiadása, a *La Rassegna della letteratura italiana*, illetve a *Studi sul Boccaccio* 1998 után megjelent számai, valamint Zaccaria 2001-ben megjelent, a három latin művet tárgyaló és Zaccaria addigi kutatásait összefoglaló műve végén található bibliográfia adta. A szakirodalom tanulmányozása során született az a megállapítás, hogy a *Genealogia* első tizenhárom könyve tartalmi szempontból nem talált különösebb érdeklődésre a huszadik században sem, holott a mű a tizenkilencedik századig számos kiadást és fordítást megért különböző nyelveken. Az érdeklődés hiányának esetleges okairól szintén írok pár sort a fejezetben, de ez dolgozatom témáját közvetlenül nem érinti.

A második fejezetben közlöm a mű tartalomjegyzékét a jegyzetapparátussal, amit hozzá készítettem. Ez arra szolgált, hogy lássuk, ki mindenkivel foglalkozik a *Genealogia*. A harmadik fejezetben pedig elemzésre kiválasztottam az istenek és hősök közül néhányat. Ezekről azt vártam, hogy képet adjanak Boccaccio forráshasználatáról és munkamódszeréről, de mindenekelőtt azt, hogy megismerjük, hogyan viszonyult az általa tárgyalt mitológiai történetekhez. A tartalomjegyzék megformálásánál igyekeztem azonosítani minden egyes alakot, ami már sokat elárult szerzőnk forráshasználatáról, illetve számos más apró megállapítást tett lehetővé (következten az írásmód, a megsokszorozott istenek nemegyszer összekeverednek: két, elvileg különböző Solnak például ugyanúgy van Phaetusa nevű leszármazottja, vagy az egyes Mercuriusok között szét vannak osztva az istenek hírnökének sarjai), ezeket a fejezetben részletesen leírom.

A harmadik fejezet történeteit úgy válogattam össze, hogy a fentebbi sejtéseket igazolják vagy cáfolják. Ezenkívül olyan történeteket kerestem, amelyek jól láttatják, hogyan, milyen aprólékossággal és mennyire gazdagon illusztrálja Boccaccio az egyes mitológiai történeteket. A megsokszorozott istenek (három Mercurius, két Sol, három Dionysus, valamint a Ceresek) fejezetei igazolják, hogy szerzőnk valóban eltéved az attribútumok, a sarjak és a tulajdonságok között, vagyis az elvileg különböző istenek sok azonos jellemzővel rendelkeznek. Ceresnél ezen kívül paradés sokaságát találjuk a magyarázatoknak.

Az Alvilágban, illetve a hübriszük miatt bűnhődő „hősök” (a Danaidák, Tantalus, Ixion, Sisyphus, illetve Lycaon, Semele, Niobe, Actaeon és Pentheus) elemzésénél azt tapasztaltam, hogy szerzőnk igen élénk erkölcsi érzéssel van megáldva, és a büntetések

kapcsán morális magyarázatokkal igyekszik tanítani, nevelni olvasóit. Ez megint jó példaként szolgál arra, mennyire igyekszik hangsúlyozni keresztény voltát.

Az *Aeneis* hősei (Dido, Aeneas, Creusa, Laocoon) illetve Romulus és Remus történetei pedig minden kétséget kizáróan tanúskodnak arról, hogy Boccaccio minden tisztelete ellenére is háttérbe szorítja a klasszikus szerzőket, még Vergiliust is, korához és a kereszténységhez közelebb álló forrásokkal szemben.

A dolgozat ezen kívül felemlít néhány gondolatot a 14. és 15. könyvből, melyek kapcsán itt azt érdemes kiemelni, hogy Boccaccio minden tiszteletet megad a költőknek, akik a mesék köntösébe rejtik az igazságot, nem azért, hogy félrevezessék az olvasót, hanem mert ez a mesterségük. Leghathatósabb érve az őt támadókkal szemben talán az, hogy Jézus és a Szentírás szerzői is éltek példabeszédekkel.

A dolgozatban ezután összefoglalom az eredményeket, amelyek a következők:

III. Eredmények

Kiderült, hogy Boccaccio páratlanul aprólékos, és szeretne minden tudhatót összegyűjteni, az egyes történetek értelmét – ahol lehet – megmagyarázni. Részben a mű terjedelméből fakadóan nemegyszer ellentmondásba keveredik önmagával: például a megsokszorozott istenek között ő maga sem igazodik el, vagy egy szerzőnek általa ismert sorait egyszer figyelembe veszi, egyszer nem (Servius kommentárja „Veneratio” fejezeténél, vagy Vergilius idézése a Mercuriusoknál). Már a tartalomjegyzék vizsgálatánál szembeötlött, hogy nem következetes abban, mikor milyen forrást fogad el tekintélynek: előfordul, hogy késői forrást rangsorol antik forrás mögé (pl. Polymila vagy Pyrrhus esetében), de sokkal gyakoribb ennek fordítottja (pl. az Atreidák, Auxonius vagy Tros fejezetében). Megtudtuk még, hogy néha sajátosan, nem pontosan használja a rendelkezésére álló forrásokat, Homérosz idézésénél például képes figyelmen kívül hagyni, vagy rosszul idézni sorokat. (A képet árnyalja, hogy az eposzoknál Boccaccio a görög nyelvben nem lévén túlságosan járatos többnyire Leonzio segítségéhez folyamodik.)

Azt a feltételezést, hogy Boccaccio a saját korához közelebb álló forrásokat előnyben részesíti az ókoriakkal szemben, a mű egyes fejezeteinek tárgyalása méginkább igazolja, ahogy az is kiderül, hogy, bár többször világosan kijelenti, hogy a költők – amennyiben azt jól űzik – mesterségükért eleve tiszteletet érdemelnek, és néhol úgy tűnik, minden természetfelettit tisztel (Pentheus, Actaeon vagy Semele esetében például nem „hibáztatja” az egyébként általa hangsúlyozottan nemlétező isteneket), alapvetően újra és újra szükségesnek

tartja kijelenteni, hogy maguk a mitológiai történetek *mesés* és *nevetséges* történetek. Arra viszont tökéletesen alkalmasak, hogy különféle magyarázatokkal lássuk el őket, ezekkel tanítva az olvasót. A Mercuriusoknál és Cereseknél vonultatja föl a legtöbb magyarázatfajtát, az Alvilágban szenvedő alakoknál pedig leginkább arra használja fel ezeket, hogy morális magyarázatok révén hangsúlyozza saját kereszténységét.

Alighanem keresztény volta és a téma között számára feloldhatatlan ellentét az, ami miatt Boccaccio nem képes az ókori mitológiát és annak forrásait elfogulatlanul szemlélni, vagyis elfogadni őket úgy, ahogy vannak. És végső soron ebből fakad, hogy – noha Petrarca nyomdokain próbál járni – mindenre kiterjedő aprólékos figyelmével, a fellelhető ókori források ismeretével, és azok felkutatásában, közzétételében való tevékeny részvételével, latin (és szerény görög) tudásával együtt is csupán a humanisták előfutárának nevezhető. A fentebbiek azonban mindenképpen kiemelik a *Genealogiát* korának alkotásai közül. Tiszteletet érdemel azért is, mert felismerve a feladat nagyszerűségét, annak ellenére vállalkozott egy ilyen óriási munkára, hogy tisztában volt vele: az általa feldolgozott téma sok kérdést vet majd fel, és korának felfogása miatt előreláthatóan támadni is fogják. Sokmindenben még a középkor embere, viszont a költészet és az ókori szerzők iránti tisztelete, melyről művének utolsó két könyvében tanúságot tett, minden kétséget kizáróan túlmutat a középkoron, és ha nem is minden ízében, de tükrözi a későbbi humanisták szellemét.

IV. Publikációim a témában

1. 2005. – *Gli eroi mitologici dei Romani nella Genealogia deorum ovvero l'umanesimo particolare di Giovanni Boccaccio.* – In: «Verbum» 7 (2005)3 303-324.
2. 2009. – *Néhány mitológiai szereplő ábrázolása a Genealógiában, avagy Boccaccio sajátos humanizmusa* – In: «Boccaccio.etal.on» Budapest 2009. 10-22.
3. 2010: – *Rappresentazione insolita dei grandi fondatori della città di Roma nella Genealogia deorum gentilium di Boccaccio.* – In: «Verbum Analecta Neolatina» XII/2, 421–435. DOI: 10.1556/Verb.12.2010.2.13.
4. 2010: – *La figura di Didone nelle opere latine del Boccaccio.* – In: «Acta Antiqua» (Acta Ant. Hung.) 50, 2010, 431-458. DOI: 10.1556/AAnt.50.2010.4.6.
5. 2012: – *Dido királynő alakja Boccaccio latin nyelvű műveiben* – In: «Helikon» LVIII. évfolyam (2012), 3-4., 418-447. (a 4. tétel magyar változata)